

CARL VON LINNÉ – STORSAMLAREN!

Linnémonumentet på födelsegården Råshult i Stenbrohults socken i Småland.

av Lars Erik Gewalli

I år är det 300 år sedan Carl von Linné föddes, och det firas på många håll här i världen, inte minst i Sverige. Posten har redan i januari gett ut ett par frimärken, och lagom till själva födelsedagen nu i maj, kommer ett vackert miniark för att hedra denna berömda vetenskapsman – och samlare! Fast i hans fall handlade det förstås om att samla in, systematisera och namnge växter och djur.

För 300 år sedan stod den svenska stormaktstiden inför sitt förfall. Just 1707 påbörjade Karl XII det så ödesdigra fälttåget mot Ryssland, som markerar början till slutet både för honom och för Sveriges ambitioner att kontrollera länderna runt Östersjön.

Man kan emellertid säga att en annan storhetstid började

samma år. Det var nämligen då som Carl von Linné föddes. Hans insatser för vetenskapen var banbrytande inte bara för hans samtid, utan är också något som påverkat utvecklingen efter honom, och något vi märker av även i våra dagar.

I år firar vi därför det stora Linnéåret med höjdpunkten kring födelsedagen den 23 maj.

Linné växte upp i Råshult i Stenbrohults socken strax norr om nuvarande Älmhult i södra Småland. Hans far Nicolaus var kyrkoherde och gjorde misslyckade försök att få sonen in på den teologiska banan. Han var emellertid mer intresserad av att ströva runt i naturen och undersöka florán. Men han studerade i alla fall, tog stu-

Detta vackra block med två elvakronsmärken ges ut den 10 maj. Förlagorna till blocket är målningar av konstnären Georg Dionys Ehret (1708–1770), som träffade Linné under hans tid i Holland. Det är också Ehret som illustrerat *Systema Naturae*. Blocket har tryckts i 2 färgers ståltryck i kombination med 4 färger offset, och har graverats av Lars Sjööblom.

denten i Växjö och fortsatte med medicinstudier i Uppsala.

Växtvärlden hade ett sexliv

Här fick han möjlighet att utveckla de tankar som grott i honom sedan ungdomsåren – att växtvärlden hade ett sexualliv. Det var en revolutionerande och märklig teori på den tiden. Visst hade forskare redan påpekat att frön bara kunde gro om det fanns pollen inblandat. Men Linné gick vidare och såg likheter när han jämförde blomornas ståndare och pistiller med människornas fortplantning. Det gav honom idéerna till hur man kunde systematisera den botaniska världen.

Han indelade helt enkelt växter efter deras könsorgan. ”En man i äktenskapet” om det fanns en ståndare, ”två män i äktenskapet” om det fanns två ståndare, och så vidare. Det

var härifrån termen ”sexualsystemet” kom.

Dessa många olika former för ”äktenskap” som Linné definierade i växtvärlden, väckte stor uppståndelse och kändes motbjudande för många, inte minst ur teologiskt perspektiv.

Systema Naturae – på elva sidor!

Hans första beskrivning publicerades i ”Systema Naturae” i Holland 1735. Denna lilla

skrift på 11 sidor väckte stor uppmärksamhet i världen. Den består av en logisk uppdelning även av djuren. Det är en rangordning i över- och undergrupper med släkt och art.

Linné doktorerade, blev professor i Uppsala och medverkade aktivt till inrättandet av Kungliga Vetenskapsakademien 1739.

Han ursprungliga namn var Carl Linnaeus, men när han adlades 1757 ändrade han det

I Råshult finns ett restaurerat 1700-talslandskap, örtagård, kryddträdgård, kålgård samt ett museum tillägnat Linné.

Bronsstatyn av Linné på Stenbrohults kyrkogård med sjön Möckeln i bakgrunden.

latininspirerade efternamnet, och antog i tidens anda det mera franskliknande Linné.

Linné befann sig inte bara på tjänsterummet på universitetet utan undervisade också ute i naturen. Han genomförde en rad studieresor runt omkring i Sverige där resultaten från Skåne, Öland, Gotland, Väster-

götland, Dalarna och Lappland beskrivs på ett sätt som gör att hans arbeten betraktas som några av den tidens främsta litterära verk.

Tionde upplagan – ett gigantiskt arbete

Med sexualsystemet kunde naturen beskrivas systematiskt.

Problemet var nu att beteckningarna blev väldigt långa och svåra att komma ihåg. Linné fick då en idé att enbart använda två latinska ord, en beteckning för släktskapet och en för själva arten. Vitsippan heter därför "Anemone nemorosa", där nemorosa (av grekiskans "nemos") syftar på "lund", den plats där vitsippan ofta förekommer.

Även om denna princip att tilldela namn skulle accepteras av forskare, förstod Linné att det skulle bli slagsmål om att namnge alla växter och djur. Man skulle klart riskera att samma art fick olika namn av olika botaniker. Han gick därför igång med ett jättearbete med att snabbt hitta på namn åt tusentals växter.

Det resulterade 1758 i den tionde upplagan av "Systema Naturae", där nu också djuren fick en vetenskaplig behandling. Människan fick då beteckningen "Homo sapiens".

Det är detta sätt att namnge växter och djur som gäller än i dag.

Trots att Linné var en trogen kristen, insåg han nog att bibelns berättelse om skapelsen inte stämde helt. Men vägen var utstakad för Darwins evolutionsteori etthundra år senare.

Linné och Celsius – två av de största på sin tid

Att Linné var en stor vetenskapman står utom allt tvivel.

forts sid 8.

Utländska frimärken med anknytning till Carl von Linné

Land	År	Anledning	Valörer
Bulgarien	1957	250-årsjubileet av Linnés födelse	40 stotinki
DDR (Östtyskland)	1958	200-årsminnet av den revolutionerande tionde upplagan av "Systema Naturae"	20 pfennig
Rumänien	1958	250-årsjubileet av Linnés födelse	10 bani
Sovjetunionen	1958	250-årsjubileet av Linnés födelse	40 kopek
Storbritannien	1988	200-årsjubileet av Linnésällskapet	18, 26, 31, 34 pence
Australien	2001	Linnés lärjunge Daniel Solander	45 cent

Kungliga Vetenskapsakademien 200 år (1939), Carl von Linné.

Byggnadsminnen (1963). Hammarby som ligger sydöst om Uppsala var Carl von Linnés lantegendom.

Många frimärken med naturmotiv har någon anknytning till Linné. Han var till exempel den förste som beskrev ön Blå Jungfrun i Kalmarsund (som också är känd som häxor-nas "Blåkulla"). (1989)

Australien. Linnés lärjunge Daniel Solander nedtecknar sina botaniska upptäckter när han deltog i James Cooks världsomsegling. Dessa resultat intresserade Linné mycket. Ett frimärke med samma motiv gavs ut i en samutgåva med Sverige (2001).

Motiv från Linnés resor (1978) ↓

Brösarps backar i Skåne.

Skärfläckor på Öland.

Slipstenstillverkning i Kallmora i Dalarna (t.v.), och Linnaea borealis.

Rödstenskleven på Kinnekulle i Västergötland (t.v.). Carl von Linné sägs ha uppträtt i samedräkt och holländsk doktorshatt för att imponera på sin fäst-mö Sara Lisa.

Linnaea borealis. Blomman som är uppkallad efter Linné. (2007).

300 år sedan Carl von Linné föddes (2007).

Storbritannien. Linnésällskapet, Linnean Society of London 200 år (1988) ↓

Ulk: Short-spines Sea Scorpion (Bullrout).

Gul Näckros: Yellow Waterlily.

Svan: Whistling ("Bewick's") Swan.

Swampar: Morchella esculenta.

Linné som same. Motivet till ett av frimärkena som utkom 1978 (se föregående sida).

botaniska fynd. Den mest kände är Daniel Solander som följde med James Cook jorden runt. Själv höll sig Linné hemma i Sverige, och analyserade det omfattande material som ofta under svåra villkor samlades in av hans lärjungar.

Tillsammans med Linné är väl Anders Celsius den mest kände svenske vetenskapsmannen från denna tid. Den sistnämnde tyckte att temperaturmätning med Fahrenheitskalan var lite ologisk, och indelade därför skillnaden i temperatur mellan vattnets kok- och smältpunkt i 100 lika delar – den så kallade Celsiusskalan. Men det var faktiskt Linné som efter Celsius död vände på skalan, och satte kokpunkten till 100° och smältpunkten till 0°.

Linnéåret firas med pompa och ståt

Festligheterna under Linnéåret började i januari i Växjö, och fortsätter på den riktiga födel-

sedagen i maj i Uppsala då FN:s före generalsekreterare Kofi Annan, den japanske kejsaren Akihito, naturkännaren David Attenborough och många andra deltar.

Under sommaren har Linnés nyrenoverade födelseplats i Råshult öppet för besökare, och i december avslutas året i Jukkasjärvi utanför Kiruna.

Många frimärken

Sverige har gett ut en rad frimärken som kan relateras till Linné. I januari i år gavs två märken ut och nu i maj kommer ytterligare en utgåva – ett block med två märken.

Av andra länder märks det forna Östeuropa där flera märken gavs ut under 1950-talet. Tvåhundraårsjubileet av det förnämna "Linnean Society of London" celebrerades av Storbritannien med en vacker serie 1988.

Helt omöjligt är det naturligtvis att rada upp den mängd frimärken som getts ut med botaniska eller zoologiska motiv, där namnet angetts enligt Linnés system. □

forts från sid 6.

Det var han själv medveten om. Det sägs att han helt oblygt uttalade "Gud skapade världen, men Linné ordnade den".

En del skall nog också tillskrivas hans lärjungar som han hade stor hjälp av. De blev uppmuntrade att resa runt i världen och leta reda på nya

På Postmuseum kan man fram t.o.m. den 14 januari nästa år se utställningen "Linné, brevskrivaren". Här finns bl. a. detta mycket intressanta brev som Linné skrev 1739 till sin vän Albrecht von Haller. (foto Kungl. Biblioteket)

